

Доній Н. Є.

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін,
Академія Державної пенітенціарної системи
(Чернігів, Україна), E-mail: doniune@ukr.net

СТИГМАТИЗАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ОСТУПИЛИСЯ: ПИТАННЯ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Анотація. Вказано, що сучасний соціальний простір є більш схильним до соціального конструювання різноманітних ярликів, ніж будь-який інший з історичного ряду. Наголошено, що при стигматизації осіб, які оступилися, мова йде про реалізацію громадськості прихованого бажання прийняття участі в «темі караючого суспільства» (М. Фуко). Показано, що джерелом стигматизації осіб, які оступилися, є страх перед Іншим, бажання домінування й намагання реалізації дисциплінарних норм та бажання переживання відчуття переваги над Іншим. Підкреслено надзвичайну шкідливість стигматизації як для стигматизованих, так і для соціального простору.

Ключові слова: стигма, стигматизація, категоризація, ритуал, покарання, контроль.

Новітній соціальний простір найчастіше номінують «глобалізований», такий, що орієнтований на зчленування різних компонентів, а не на диференціацію. Однак вести мову про однозначність росту тенденції соціальної згуртованості не можна, оскільки в контексті присутності в людських взаєминах байдужості, незацікавленості Іншим, егоїзмі та нарцисизмі, соціальний простір, забарвлений моральною трясотиною й ціннісною аномією, жодним чином не бажає позбавлятися таких явищ як таврування або навішування ярликів на Інших, які чимось відрізняються від загалу. В реальності масштабне зчленування виявляється ілюзією, адже насправді сучасний соціальний простір мабуть ще більш схильний до соціального конструювання різноманітних ярликів, ніж будь-який з ряду історичних типів. Це парадокс, адже при проголошеному принципі орієнтації на гуманізм і толерантність соціальний простір існує переважно за принципом виключення Іншого як такого, що є чужим/ворожим/смертельно небезпечним. Через те новітній соціальний простір більш часто та різними способами «виштовхує» за власні межі індивідів і окремі групи людей, демонструючи що правило «люди-ніщо» для нього не є абстракцією, а є умовою існування. Вказане таврування найчастіше в літературі позначається як стигма та стигматизації і, як правило, воно конструюється стосовно тих представників соціального простору, чия система та ієрархія цінностей йдуть всупереч загальноприйнятним. Тож, аналіз стигматизації як форми відторгнення соціальним простором людини, яка не вкладається в континуум соціальних норм і цінностей виглядає своєчасним. Актуальності обраній темі додає також факт, що на даний час в рамках українського соціального простору зростає кількість груп, що піддаються стигматизації.

Отже, **метою** публікації визначено аналіз феномена стигматизації в рамках глобалізованого та плюралістично-орієнтованого соціального простору початку ХХІ ст. стосовно осіб, які оступилися.

Аналіз публікацій і досліджень. Загальновідомим фактом є присудження пальми першості за введення терміну «стигма» І. Гофману, який в 1963 р. опублікував роботу під назвою «Стигма: нотатки про управління пошкодженою ідентичністю», в якій визначив стигму як фізичну чи соціальну ознаку, що вказує на ганебний статус індивіда [9, с.2].

На даний час стигматизація є об'єктом вивчення представниками антропології, історії, культурології, криміналістики, педагогіки, соціології, соціальної психології,

теорії комунікації, філософії (Н. Белоносова, Дж. Брюс, О. Вахл, І. Гурович, Р. Клек, А. Криф, Б. Лінк, Ю. Сироткін, О. Тараканова, Л. Тушинцева, М. Стефен, Дж. Фелан, Т. Хазертон, М. Хебл, Дж. Халл, М. Чутора та ін.). Дослідники, які займаються проблемою поширення феномена стигми вказують, що існують різні теоретичні підходи до пояснення суті феномену стигматизації та передумов його поширення: теорія міжгрупових протиріч (М. Шеріф, Д. Кемпбелл), соціального впливу (Г. Олпорт, С. Левін, Дж. Сіданіус, Ф. Пратто), теорія «козла відбувайла» (Т. Дуглас), «авторитарної особистості» (Т. Адорно) й ін. Не менш цікавим підходом до дослідження процесу стигматизації виглядає комунікаційний напрямок, в дискурсі якого представлені праці П. Бурдьє, Ю. Габермаса, Г. Кравченкової, Г. Свистунової та ін.

В останні роки феномен стигматизації інтенсивно досліджується в зв'язку із поширенням епідемії СНІДу та реалізацією програм щодо надання допомоги й супроводу особам із позитивним ВІЛ-статусом (публікації О. Бородкіної, І. Гуровича, М. Кабанова та ін.). В окремий напрямок можна виділити публікації фахівців-психіатрів, які акцентують увагу на недопустимості та шкідливості стигматизації осіб із психічними захворюваннями (Г. Бурковський, І. Влох, І. Галецька, Л. Животовська, О. Коцюбинський, І. Михайлова, О. Осокіна, ін.). Водночас, можна констатувати суттєвий брак публікацій, присвячених проблематиці поширення стигматизації осіб, які оступилися.

Виклад основного матеріалу. Соціальний простір в усі часи встановлює способи та критерії категоризації людей і визначає сукупність їх якостей, котрі вважаються нормальними та природними для кожної з категорій. Категоризація є принципом існування соціального простору та соціальної системи. Традиційно категоризація людини та визначення її соціального статусу спирається на процес ідентифікації ознак й на те, чи має людина перелік тих ознак, які цікавлять суспільство або, навпаки, вона їх позбавлена чи має ознаки, що лякають соціальний простір й встановлюють бар'єр щодо включення цієї людини до системи соціальних взаємозв'язків і взаємостосунків. Саме в такому ракурсі виведення на периферію соціального простору певних груп осіб звертаються до феномену стигматизації західні дослідники, проводячи масштабні теоретичні та емпіричні дослідження з подальшим оприлюдненнями результатів тисяч праць¹. Одним з факторів, що змушує науковців звертатися до аналізу феномену стигматизації є невирішеність завдання щодо винайдення ефективних механізмів щодо зменшення кількості індивідів, які підпадають під дію цього феномена та категоризуються як ненормальні й зайві для суспільства.

Зазначимо, що на окремих історичних етапах розвитку суспільства стигматизація мала різне підґрунтя, але завжди виступала в якості елемента соціальної категоризації й стратифікації соціуму, оскільки її дія була пов'язана з суспільними нормами та була спрямована на підтримку соціальної стабільності. Так історичний екскурс демонструє те, що поняття «стигма» в давнину (грец. *στῖγμα* – «укол», «опік», «клеймо») відносилось до тавра або татуювань на тілі, якими маркували залежних, як правило рабів, чи підтверджували соціально несхвальний статус носія (за звичай злочинця). Як зазначає Т. Ліпай, давні греки вважали, що «стигматизована людина – відкинута від суспільства, затаврована, визнана “чужою серед своїх”» [5, с.141], що по-суті означало ганьбу і сором. В Давньому Римі традиція трактування стигми (*stigma*) збереглася, означаючи «тавро ганьби, відкриту рану». Дещо розширилося значення стигми в середньовічній медицині, в якій під «стигмою» малосся на увазі слово-синонім поняттю «симптом». Починаючи з другої половини XIX ст., слово

¹ І. Бовіна наводить дані, що за період з 1965 по 1989 рік таких робіт було тільки 603, а в проміжку з 1990 по 2004 рр. їхня кількість зросла майже в 4 рази – до 2321, що можна розглядати як свідцтво актуальності та важливості вивчення проблем стигматизації. Її далі авторка зазначає, що проведений нею подальший підрахунок на основі аналізу бази даних PsychInfo констатувати, що кількість робіт з проблем стигми, які були оприлюдненні з 2005 по 2013 роки склала 7674 праць [1, с.1].

«стигма» стало використовуватися в переносному значенні як «мітка», «ярлик». На цей же час припадає початок наукової цікавості до феномену стигматизації й з другої половини ХХ ст. відбувається наукова категоризація стигми як соціокультурного феномену, що має відношення до процесу взаємодії людей.

Сьогодні це поняття використовується в англомовній літературі в подвійному написанні: stigma – звиродніння; stigmatic – затаврованість ганьбою [8, с.181]. Також треба зазначити, що в сучасному науковому дискурсі поняття «стигма» й «стигматизація» переважно застосовується у двох значеннях: соціально-психологічному або соціологічному. У соціально-психологічному аспекті стигма – надзвичайно впливовий соціальний ярлик, який повністю змінює відношення людини до інших і до самої себе, примушуючи ставитися до людини тільки як до носія небажаної якості. Таке розуміння виходить з положення, що будь-яка особистість включена в систему соціальних відносин і завдяки чому вона є «продуктом соціальних зв'язків» з іншими людьми, а тож стигматизована особистість не є виключенням. З позиції соціологічного підходу стигма виступає умовним знаком соціального таврування людей й показником соціальної ролі, що грає людина в соціальному просторі, а стигматизація трактується як процес нав'язування людині або групі людей негативної соціальної ролі.

У вітчизняній практиці також поширено подвійне використання категорій: стигма – як зазначення феномен соціокультурної реальності; стигматизація – як процес навішування ярликів та таврування. Стигматизація виявляється більшою мірою побічно, через поширене в соціальному просторі негативне ставлення до людей на підставі їхньої приналежності до певної групи, а стигма віртуально визначає реальне соціальне становище індивіда [див. 3; 8], а також формує віртуальну ідентичність індивіда. І. Гоффман, який вперше детально розглянув феномен і механізм стигми описуючи віртуальну ідентичність, вказує, що соціальні очікування, які складають основу віртуальної ідентичності, представляються своєрідними гарантами норми, прийнятими та устояними правилами чи ритуалами. У випадку, коли індивід не вписується в контекст віртуальних очікувань, вступає в дію механізм стигми і тоді особистості приписуються негативні стигматизуючі якості, а також відносно неї починають здійснювати певні соціальні ритуальні дії (відторгнення, таврування та ін.) Тобто, критерій, який визначає стигматизацію, залежить від норм соціального простору, а це означає, що стигматизуються не всі небажані особливості, а лише ті, які не сумісні з образом індивіда в суспільній уяві. Фахівці відзначають, що психологічними передумови стигми є природна потреба людини у стійкому переконанні, що вона хороша, а її соціальна група гідна поваги, тому-то, в принципі, «люди не бажають нещастя іншим, але вони готові використати “нещасливих інших”, щоб почувати себе щасливіше» [10], вони бажають відчувати себе кращими, ніж інші.

В даному контексті варто зупинитися на специфіці співвідношення ритуалу та стигми й сказати, що процес стигматизації й процес дії ритуалів є взаємоконструйованим: стигматизація, з одного боку, є наслідком ритуалів, спрямованих на одночасне встановлення приналежності й проведення розділової межі в системі «свій – чужий/ворожий», а, з другого боку, багато ритуалів формуються в процесі стигматизації як механізм покарання за відхилення від норми й механізм залякування або контролю заради недопущення ймовірного відхилення від встановлених норм. Цілком слушним є зауваження російського фахівця Я. Гілінського, що стигматизація виходить зі спотвореного розуміння соціальної норми [2]. Я. Гілінський, відзначає, що хоча соціальна норма демонструє історично сформовані в конкретному суспільстві міру та інтервал допустимої/санкціонованої поведінки/діяльності індивідів чи соціальних груп, проте вони на відміну від природних норм конструюються як результат відображення (адекватного чи спотвореного) в свідомості чи вчинках людей закономірностей функціонування соціального про-

стору. Це означає, що соціальна норма може або відповідати законам суспільного розвитку (і тоді вона є «природною»), або відображати їх неповно, неадекватно, виступаючи продуктом спотвореного з тих-чи інших причин відображення об'єктивних закономірностей. І в такому випадку «норма» перетворюється на свою антиномію й «нормою» стануть відхилення від неї. Таким чином, стигматизована людина визнається чужою стосовно більшості, її не можливо ідентифікувати з членами суспільства й це призводить до її соціального виключення, а також дозволяє соціальному простору, включивши механізм збереження певних соціальних кордонів, застосовувати проти такої людини репресивні заходи.

Однак, не можна забувати що існують універсальні норми, порушення яких є детермінантою стигматизації протягом історії розвитку людства. Зупинимося на одній з груп осіб, яка піддавалася й піддається стигматизації від століття до століття за порушення таких норм. Мова йде про осіб, які оступилися й порушили певні соціальні норми, осіб, яких номінують правопорушниками, а частіше – злочинцями. Стигматизація злочинця є тим ритуалом, який супроводжує людство протягом усього його розвитку. На початку статті ми вказали, що стигма виникає в Античності як форма таврування осіб, які скоїли злочин. Таврування в фізичній, насильницькій формі зберігалось майже до середини ХХ ст. Так, у Франції таврування останній раз проводилося в 1732 р., на теренах Російської імперії останній випадок був в 1863 р., а в Таїланді – це припало на 1940 р. Після переорієнтації з покарання тіла на покарання душі, практики яка детально була проаналізована французьким мислителем Мішелем Фуко в рамках дисциплінарного дискурсу, та проголошення більш гуманного відношення до осіб, які оступилися й відбувають за це покарання, фізична стигматизація поступилася місцем психологічній формі.

М. Фуко, пояснюючи таку перестановку акцентів, зазначав, що бажання долучення до практики покарання (а стигматизація є одним з доступних видів для громадськості) залишилися у соціального загалу після того, як церемонії публічних страт на площах, де натовп відігравав головну роль, була ліквідована як феномен. Феномена не стало, проте емоційний компонент (страх, гнів проти злочинця та ін.), який переживав натовп під час подібного дійства не зник і перейшов у латентну форму, а тому вимагав періодичного виходу й розрядки. Стигматизуючи, суспільна пам'ять відтворює суровий дискурс закону та публічної страти.

Таким чином, стигматизація є моментом долучення до практики покарання й водночас вона є продовженням покарання, яке винесено офіційно. Фуко пояснюючи чому так розвивається сценарій вказував, що з боку соціального простору особа, яка скоїла злочин, фактично протиставляє себе усьому «суспільному тілу» [7, с.132]. І тоді увесь соціальний організм намагається піднятися усім тілом проти того, хто став загальним ворогом, хто виявився зрадником і, більш того, «чудовиськом». Як тільки відбувається постановка діагнозу щодо потворності особи, яка оступилася, майже одразу приймається рішення, що чудовисько має загинути. Враховуючи що фізичне покарання проголошується поза законом («не гуманно») «біль» замінює «ідеєю болю» [7, с.137] й чим більш тривалим буде ця ідея впливати на свідомість того, хто оступився, тим краще, адже «час, оператор покарання» [7, с.158]. Треба зазначити, що М. Фуко пов'язував процес стигматизації безпосередньо з різними формами соціального контролю. Відбувши строк покарання, особа, яка оступилася, отримує на руки документ, який підтверджує її громадянські права, але не для громадськості: для неї така особа завжди буде ворогом, носієм небезпеки, вигнанцем й тим, хто має бути відмежований від соціального простору.

Отже, попри появу більш м'яких форм соціального контролю, модель взаємодії соціального простору та особи, яка оступилася, продовжує будуватися за схемою «вирок як діагноз-відчуження-контроль-виключення».

Якщо у ситуації стигматизації хворих на ВІЛ/СНІД чи душевнохворих мова йде про оволодіння страхом (І. Бовіна), то ситуації стигматизації осіб, які оступили-

ся, мова йде про поєднання оволодіння страхом та намагання відчутти/встановити дисциплінарну владу, виступаючи таким чином продовженням «теми караючого суспільства» [7, с.374]. Стигматизуючий дискурс уявляється дієвим інструментом, який в надзвичайно жорсткому в плані індивідуальної конкуренції та боротьби за ресурси (соціальні, економічні, фінансові та ін.) соціальному просторі уможливило обмеження доступу до омріяних ресурсів, особам, які своєю поведінкою виступили проти суспільного договору й таким чином нанесли шкоду усьому соціальному загалу.

Стигматизація стосовно осіб, які оступилися, соціальному простору видається вдалим рішенням. Саме в цьому аспекті на даний час «злочин» вважається означенням «сутності» особи, яка оступилася, й не залишає місця ні для чого іншого (наприклад, не може бути й думки, що злочинець може бути люблячим батьком). Примітно, що такою є відмітна риса усіх понять, які використовуються для визначення «козла відбувайла». Кожен, кому приписана роль «носія зла» є повністю обмеженим нею. Останнє дозволяє погодитися з тими науковцями, які стверджують, що стигматизація завжди включена в певну систему знаків (у залежності від ситуації явних або прихованих), а стигматизований є виразником символічного значення. Найбільш ганебним у ситуації стигматизації є те, що символічне значення зберігається й після того, як підґрунтя для стигматизації розсипалося.

Ще одним аргументом «за» для соціального простору щодо збереження стигматизації осіб, які оступилися, є те, що на сьогоднішній день вказаний процес продовжує виконувати ряд функцій, які були відзначені Дж. Феланом, Б. Лінком і Дж. Довідіо: 1) експлуатація й домінування/плекання відчуття переваги; 2) посилення соціальних норм; 3) уникнення хвороби [12]. Відзначимо, для реалізації цих функцій треба щоб була збережена одна умова, про яку вів мову І. Гофман: стигма та похідний від неї процес стигматизації функціонує виключно в такому за якостями соціальному просторі, де суспільство показує стигматизованому, що він є членом спільноти й, водночас, вказує на те, що він у певному ступені відрізняється від інших громадян й заперечувати таку відмінність – дурість, а стигматизований, пропри наявне у нього бажання сховатися від світу нормальних і залишатися нормальним у світі стигматизованих, продовжує зберігати свою присутність в соціальному просторі, який від нього відмежовується. Це означає, що і група стигматизованих і група стигматизовувачів опиняються разом в одній соціальній ситуації та встановлюють контакти, в яких стає очевидним головний наслідок стигматизації, заради якого вказаний процес взагалі реалізується соціальним простором – нестача чи повна відсутність прийняття [9, с.149-150] й виштовхування стигматизованої особи в простір маргінальності та підштовхування до нових помилок, допущення яких дозволить знову опинитися в місце де ненормальність стає нормою.

Висновки. Отже, явище стигматизації існувало в усі часи й в даний час лише трохи змінило свої об'єкти та форми вияву. Стигма як соціальний феномен та стигматизація як процес, як елементи дисциплінарного дискурсу, поєднуються з ритуалом встановлення влади через завдання певного виду болю. Вказаний ритуал який йде з глибокого минулого й є основою формуванням в соціальному просторі переконання, що репресивні заходи є кращим засобом ліквідації тих соціальних проблем, детермінантою яких є особи, які оступилися. Джерелом стигматизації є страх перед Іншим, бажання домінування та влади й намагання реалізації дисциплінарних норм, долучення до яких має створювати у стигматизуючих осіб відчуття зверхності та переваги над ненормальним Іншим.

Стигматизація є дуже небезпечною як для окремих осіб, так і для соціального простору, адже не тільки загрожує суспільній моралі та гуманним соціальним установкам, але є також детермінантою напруження в середині цього простору. Стигматизуючи когось, соціальний простір має пам'ятати, що теорія стигматизації стверджує, що стигматизація призводить до того, що відхилення закріплюються

і в подальшому саме стигма стає основою демонстрації небажаної поведінки. Розуміння цього є основою думки, сформульованої Т. Сасом: «ми можемо прагнути до створення суспільства, в якому держава, здійснюючи суспільний контроль, особливо пов'язаний із застосуванням кримінального законодавства, не буде визнавати ані стигми, ані статусних символів чи категорій» [6, с. 380]. Останнє також змушує шукати механізми для реалізації загаданого прагнення. У ситуації України доречним видається рецепт, озвучений Г. Кравченковою, що «механізму стигматизації може протистояти комплекс технологій, задача яких конструювання позитивних, чесних, відкритих відносин суб'єктів соціальної дії» [4, с. 105]. Тож, поділяємо думку харківської дослідниці й переконані, що чесність і відкритість у висвітленні, аналізі та кваліфікації дій осіб, які оступилися, виглядає вірним шляхом у ліквідації алгоритму стигматизації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бовина И. Б. Стигматизация : социально-психологические аспекты (Часть1) [Электронный ресурс] / И. Б. Бовина, Б. Г. Бовин // Психология и право. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n3/63778.shtml>. (дата обращения: 20.04.2015). - Название с экрана.
2. Гилинский Я. Глобализация и девиантность в России [Электронный ресурс] / Я. Гилинский // Глобализация в российском обществе ; ред. И. Елисеева. – СПб : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 399-508. – Режим доступа: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Gilinsky-Globalizatsiya_i_deviantnost_v_Rossii.pdf (дата обращения: 20.04.2015). - Название с экрана.
3. Галецька І. Психологічні аспекти стигми психічних розладів [Електронний ресурс] / І. Галецька, І. Влох, Л. Животовська // Психологічні аспекти стигматизації та реабілітації : за наук. ред. І. Влох, І. Галецька. – Львів : Вид-во Романа Романка, 2007. – С. 60-96. – Режим доступу: www.academia.edu/9291057/Галецька_І._Психологічні_аспекти_стигми_психічних_розладів. (дата звернення 20.04.2015) – Назва з екрана.
4. Кравченкова Г. Н. Стигматизация в контексте современных теорий коммуникации (обзор зарубежных теорий) / Г. Н. Кравченкова // Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина. «Социологические исследования современного общества : методология, теория, методы». – Х. : Изд-кий центр ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – № 844. – С.102-107.
5. Липай Т. П. Стигматизация как социальный феномен (методология исследования) [Электронный ресурс] / Т. П. Липай, А. К. Мамедов // «Актуальные инновационные исследования: наука и практика [электронное научное издание]. – Режим доступа: www.actualresearch.ru/np/2011_1/Article/sociology/lipai.htm. (дата обращения: 20.04.2015). - Название с экрана.
6. Сас Т. Фабрика безумия [сравнительное исследование инквизиции и движения за душевное здоровье] / Т. Сас ; пер. с англ. А. Ишкильдина. – Екатеринбург : Ультра Культура, 2008. – 512 с.
7. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / М. Фуко ; пер. с франц. В. Наумова, под. ред. И. Борисовой. – М. : Изд-во «Ad Marginem», 1999. – 478 с.
8. Хуррельман К. Социальная структура и развитие личности / К. Хуррельман // Социологические и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. – Реферативный журнал. Сер.11. Социология. – 1997. – № 3. – С.180-203.
9. Goffman E. Stigma : Notes ones on the management of spoiled identity / E. Goffman. Harmonds-worth, Pinguin-Book, 1986.– 147 p.
10. Haghight R. A unitary theory of stigmatization Pursuit of self-interest and routes to destigmatization [Electronic resource]. / R. Haghight // British Journal of Psychiatry. – 2001. – Vol. 178. – P.207-215. – Access mode: www.psyoobsor.org/1998/12/1-2.php. (дата обращения: 20.04.2015). - Название с экрана.
11. Harvey R. D. Impact of Social Stigma / R. D. Harvey // European Journal of Social Psychology. – 2001. – Vol. 141. – P.174-189.
12. Phelan J. C. Stigma and prejudice: One animal or two? [Electronic resource]. / J. C. Phelan, B. G. Link, J. F. Dovidio // Social Science and Medicine. – 2008. – № 68. – 358-367. – Access mode: www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4007574/pdf/nihms-58901.pdf (дата обращения: 20.04.2015). - Название с экрана.

REFERENCES:

1. Bovina I. B., Bovin B. G. Stigmatizatsiya : sotsial'no-psikhologicheskie aspekty (Chast' 1) [Stigma: the socio-psychological aspects (Part 1)] [Electronic resource] // Psikhologiya i pravo. – 2013. – № 3. – Access mode: <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n3/63778.shtml>.
2. Gilinskiy Ya. Globalizatsiya i deviantnost' v Rossii [Globalization and deviance in Russia] [Electronic resource] // Globalizatsiya v rossiyskom obshchestve ; red. I. Eliseeva. – SPb : Izd-vo R. Aslanova «Yuridicheskiy tsentr Press», 2006. – S. 399-508. – Access mode: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Gilinsky-Globalizatsiya_i_deviantnost_v_Rossii.pdf
3. Haletska I., Vlokh I., Zhyvotovska L. Psykholohichni aspekty styhmy psikhichnykh rozladiv [] [Electronic resource] // Psykholohichni aspekty styhmatyzatsii ta reabilitatsii : za nauk. red. I. Vlokh, I. Haletska. – Lviv : Vyd-vo Romana Romanka, 2007. – S. 60-96. – Access mode: http://www.academia.edu/9291057/Galets'ka_I_Psikholohichni_aspekti_stigmi_psihichnykh_rozladiv.
4. Kravchenkova G. N. Stigmatizatsiya v kontekste sovremennykh teoriy kommunikatsii (obzor zarubezhnykh teoriy) [Stigma in the context of modern communication theory (review of foreign theories)] // Vestnik Khar'kovskogo natsional'nogo universiteta imeni V.N. Karazina. «Sotsiologicheskie issledovaniya sovremennogo obshchestva : metodologiya, teoriya, metody». – Kh. : Izd-kiy tsentr KhNU imeni V.N. Karazina, 2009. – № 844. – S.102-107.
5. Lipay T. P., Mamedov A. K. Stigmatizatsiya kak sotsial'nyy fenomen (metodologiya issledovaniya) [Stigma as a social phenomenon (research methodology)] [Electronic resource] // «Aktual'nye innovatsionnye issledovaniya: nauka i praktika [elektronnoe nauchnoe izdanie]. – Access mode: http://www.actualresearch.ru/nn/2011_1/Article/sociology/lipai.htm.
6. Sas T. Fabrika bezumiya [sravnitel'noe issledovanie inkvizitsii i dvizheniya za dushevnoe zdorov'e] [Madness Factory [A comparative study of the Inquisition and the movement for mental health]]. – Ekaterinburg : Ul'tra Kul'tura, 2008. – 512 s.
7. Fuko M. Nadzirat' i nakazyvat'. Rozhdenie tyur'my [Discipline and Punish. Birth of the Prison] ; per. s frants. V. Naumova, pod. red. I. Borisovoy. – M. : Izd-vo «Ad Marginem», 1999. – 478 s.
8. Khurrel'man K. Sotsial'naya struktura i razvitie lichnosti [Social structure and personality development] [Electronic resource] // Sotsiologicheskie i gumanitarnye nauki. Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura. – Referativnyy zhurnal. Ser.11. Sotsiologiya. – 1997. – № 3. – S.180-203.
9. Goffman E. Stigma : Notes ones on the management of spoiled identity. Harmonds-worth, Pinguin-Book, 1986.– 147 r.
10. Haghigat R. A unitary theory of stigmatization Pursuit of self-interest and routes to destigmatisation [Electronic resource] // British Journal of Psychiatry. – 2001. – Vol. 178. – P.207-215. – Access mode: <http://www.psychosor.org/1998/12/1-2.php>.
11. Harvey R. D. Impact of Social Stigma // European Journal of Social Psychology. – 2001. – Vol. 141. – P.174-189.
12. Phelan J. C., Link B. G., Dovidio J. F. Stigma and prejudice: One animal or two? [Electronic resource] // Social Science and Medicine. – 2008. – № 68. – 358-367. – Access mode: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4007574/pdf/nihms-58901.pdf>

Доний Н. С., доктор философских наук, доцент, профессор кафедры гуманитарных и социально-экономических дисциплин, Академия Государственной пенитенциарной системы (Чернигов, Украина), E-mail: doniune@ukr.net

Стигматизация оступившихся лиц: вопрос новейшего времени

Аннотация. Указано, что современное социальное пространство более склонно к социальному конструированию разнообразных ярлыков, чем любое другое из исторического ряда. Отмечено, что при стигматизации лиц, которые оступились, речь идет о реализации общественностью скрытого желания принятия участия в «теме карающего общества» (М. Фуко). Показано, что источником стигматизации лиц, которые оступились, является страх перед Другим, желание доминирования и попытка реализации дисциплинарных норм и желание пережить ощущение превосходства над Другим. Подчеркнуто чрезвычайную вредность стигматизации как для стигматизированных, так и для социального пространства.

Ключевые слова: стигма, стигматизация, категоризация, ритуал, наказание, контроль.

Doniy N., doctor of philosophical sciences, Associate Professor, Professor of the Department

of Humanitarian and socio-economic disciplines, the Academy of State prison system (Chernihiv, Ukraine), E-mail: doniyne@ukr.net

Stigmatization of people who have gone wrong: problems of the modern time

Abstract. *It has been reported that modern social space despite the proclaimed principle of focusing on humanism and tolerance, is more suitable to the social construction of various labels rather than any other of a number of historical types. The purpose of the article is analysis of the phenomenon of stigmatization, which is present in the pluralistic oriented social space of the beginning of the 21st century and that is directed towards the certain categories of individuals, including people who have gone wrong.*

It has been noted that at some historical stages of development of a society stigmatization had a different background, but always acted as an element of social stratification of a society, because its action was associated with social norms and support of social stability. It has been defined that stigmatization is determined by the contradictions arising from the interaction of the worlds different in their evaluative hierarchies. It is shown that stigmatization is the result of rituals aimed at establishing relationships within the social space for the type of "Ours-Alien". It is also determined that many of the rituals are formed in the process of stigmatization as a additional mechanism of penalty for deviation of the rules that define the belonging to the legal actions. Attention has been given to the fact that in the situation of stigmatization of people who have gone wrong, it goes about the implementation of the public latent desire of taking part in the "theme punishing society", which implementation is in disciplinary discourse described by M.Foucault. It has been pointed out that the source of the stigmatization of people who have gone wrong is the fear of the Other, the desire to dominate and attempts to implement the disciplinary regulations, and in case of accepting them, the stigmatized people must have a feeling of superiority and advantages over others. It has also been highlighted the extraordinary harm of stigmatization both for stigmatized people and social space, because it is not only dangerous for public morality, but also for the humane social rules, and the latter may become the basis for the emergence of tension inside this space.

Key words: *stigma, stigmatization, categorization, ritual, punishment, control.*

УДК 111.7:130.12:165.4

Киселиця С. В.

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Чернігівський національний технологічний університет
(Чернігів, Україна), E-mail: ksvim37@gmail.com

ВІРА ЯК ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Анотація. *Аналізуються онтологічні та епістемологічні виміри віри, її кореляція з екзистенціалами відчаю та сумніву. Феномен віри виявляється трансцендуванням за межі теперішнього у неповторне минуле і невизначене майбутнє через аксіологічне та логічне моделювання цілісного людського буття. Введено поняття «віротворення» позначає конструктивну духовну здатність і є особливою ідеалізуючою діяльністю людини, мудрим виходом із проблемних життєвих ситуацій, символом внутрішньої сили її носія.*

Ключові слова: *віра, віротворення, екзистенціал, відчай, сумнів, впевненість, довіра, переконаність.*

Постановка проблеми. Цивілізаційні виклики останніх десятиліть, вочевидь, піддають сумніву віру у майбутнє, тож актуалізується необхідність осмислення феномену віри та її значення у житті людини як усім доступного засобу виходу із кризових ситуацій. Самосвідомість сучасника все частіше демонструє антропологічну непевність, методологічну занедбаність, пізнавальний скепсис, морально-правовий розпач, соціальну апатію, творчу нереалізованість, культурну невизначеність. Очевидно, подолання цих деструктивних станів є неможливим поза екзистенціальною мудрістю віри, яка цілокупно з надією та любов'ю видається чи не єдиною життєствердною альтернативою.